

פרק כ"ב (1) / דוד ואנשיו מול שאול ואנשיו

לזכותו של דוד ייאמר, שהוא הצליח להשתלט על האנשים, והם נשמעו לו ולא פגעו בשאול. מטבע הדברים, לא קל היה להנהיג אנשים אלו, אך בכל הפרשיות בהן אנו קוראים על דוד ואנשיו, אין אנו מוצאים שהם נהגו בפועל שלא כדין ושלא על דעתו של דוד.¹

לאור הבנה זו נוכל להבין בנקל את טענתו של נבל הכרמלי: "מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו" (כ"ה, י). סיעתו של דוד אכן עשויה הייתה לעורר תגובות מזלזלות, בהיותה מורכבת מאנשים דלים וחסרי כול; וגם תגובה זו של נבל מלמדת על המציאות החברתית הקשה בימיו של שאול.²

ייתכן אפוא, שאת מיומנויות ההנהגה שלו רכש דוד לראשונה בהיותו עם אנשים אלו. מי שיכול להשליט את מרותו על ארבע מאות³ אנשים קשי יום ומרי נפש, יוכל, בבוא העת, להיות מנהיגם של ישראל.

ב. דוד ומואב

שהייתו של דוד במערת עדולם (פס' א) לא ארכה זמן רב, והוא נאלץ לנדוד ממקום למקום, כפי שמפורט בפסוקים הבאים:

(ג) וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשֵּׁם מִצְפָּה מוֹאָב וַיֵּאמֶר אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב יֵצֵא נָא אֲבִי וְאִמִּי אִתְּכֶם עַד אֲשֶׁר אֲדַע מַה יַּעֲשֶׂה לִּי אֶל־לְהִיָּם: (ד) וַיִּנְחַם אֶת פְּנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב וַיֵּשְׁבוּ עִמּוֹ כָּל יְמֵי הַיּוֹת דָּוִד בְּמִצְוֵהָ: (ה) וַיֵּאמֶר גַּד הַנְּבִיא⁵ אֶל

1 אכן, מן הדין להבחין בין אנשים מרי נפש אלו, שהיו ביסודם מסכנים ואומללים, ובין סיטואציה דומה – יפתח ואנשיו, שלגביהם מצוין במפורש שיפוט מוסרי שלילי: "וַיִּתְּלַקְטוּ אֶל יַפְתָּח אֲנָשִׁים רִיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ" (שופטים ט, ג).

2 חמור במיוחד היה מצבו של "איש אשר לו נשא", בשל הנוהג המקובל לקחת את ילדיו לעבדים (עיי' מל"א ד, א; נחמיה ה, א-א).

3 בהמשך גדל הגדוד ההולך עם דוד לשש מאות איש (כ"ג, ג), אך עדיין ניתן להבחין בין שתי קבוצות – ארבע מאות לוחמים ומאתיים הנשאים לשמור על הכלים – שיתכן שהן משקפות את הגרעין הבסיסי ואת מי שנוספו מאוחר יותר. כך מצינו בעלייתו של דוד על בית נבל – "וַיֵּשְׁלוּ אַחֲרָיו דָּוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמֵאוֹתָיִם יֹשְׁבוּ עַל הַכְּלִיָּם" (כ"ה, ג); וכך במדרף אחר הגדוד העמלקי – "וַיִּרְדֹּף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּעֲמְדוּ מֵאוֹתָיִם אִישׁ פָּגְרוּ מֵעֵבֶר אֶת נַחַל הַבְּשׂוֹר" (ל, י). באותו מדרף ניכרת המתיחות שבין שתי הקבוצות: "וַיָּבֵא דָּוִד אֶל מֵאוֹתָיִם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פָּגְרוּ מִלֶּקֶת אַחֲרָיו דָּוִד וַיִּשְׁיִבֵם בְּנַחַל הַבְּשׂוֹר וַיֵּצְאוּ לִקְרֹאת דָּוִד וַלְקֹרֶאת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּגְשׁוּ דָּוִד אֶת הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם. וַיַּעַן כָּל אִישׁ רַע וַבְּלִיעַל מֵהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ עִם דָּוִד וַיֵּאמְרוּ יַעַן אֲשֶׁר לֹא הִלְכוּ עִמִּי לֹא נָתַן לָהֶם מֵהַשָּׁלָל אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ כִּי אִם אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיִּנְהֲגוּ וַיִּלְכְּוּ" (שם, כא-כב); אך גם שם מתבלטת חכמתו ותבונתו של דוד בהנהגת העם אשר איתו: "וַיֵּאמֶר דָּוִד לֹא תַעֲשׂוּ כֵן אַחֲרָי אֶת אֲשֶׁר נָתַן ה' לָנוּ וַיִּשְׁמַר אֶתָּנוּ וַיִּתֵּן אֶת הַגְּדוּד הַבָּא עֲלֵינוּ בְּיַדְנוּ. וְמִי יִשְׁמַע לָכֶם לְדַבֵּר הַזֶּה כִּי כַחֲלֵק הִיָּד בְּמִלְחָמָה וְכַחֲלֵק הַיָּשׁוּב עַל הַכְּלִיָּם יִחְדּוּ וְחִלְקוּ. וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וְנִמְקְלָה וַיִּשְׁמָה לַחֵק וּלְמִשְׁפַּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (שם, כג-כד).

4 מן הפסוקים אין ברור, אם המצודה נמצאת ליד מואב או בריחוק מקום משם. לדעת ר' ישעיה, המצודה היא "מצפה מואב" הנזכר בפסוק הקודם, והוא מביא כי אזהרתו של גד הנביא לדוד "לֹא תֵשֵׁב בְּמִצְוֵהָ לָךְ וּבָאֵת לָךְ

א. אנשי דוד

כבר בפרק כ"א נקטע סיפור אחימלך בנוב על ידי תיאור בריחתו של דוד לאכיש מלך גת; ובשיעור הקודם עמדנו על הקשר בין האירועים. פרק כ"ב ממשיך בתחילתו את תיאור מסלולו של דוד, ורק בפס' ו חוזר לסיפור המסגרת – פרשת נוב עיר הכהנים. נעסוק אפוא תחילה בפס' א-ה של הפרק, המתארים את נדודי דוד לאחר בריחתו מפלשתים.

המקרא פותח בתיאור חבורת המצטרפים לדוד:

(א) וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשֵּׁם וַיִּמְלֹט אֶל מְעֵרַת עַדְלָם וַיִּשְׁמְעוּ אַחֲרָיו וְכָל בֵּית אָבִיו וַיִּרְדּוּ אֵלָיו שָׁמָּה: (ב) וַיִּתְּקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל אִישׁ מִצּוֹק וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נָשָׂא וְכָל אִישׁ מִר נֶפֶשׁ וַיְהִי עֲלֵיהֶם לְשָׂר וַיְהִי עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ:

שתי קבוצות נמנות עם דוד: בני משפחתו, ואנשים משכבה חברתית נמוכה. נראה, שהצטרפותן של שתי קבוצות אלו אינה לשבחו של שאול: משפחתו של דוד הצטרפה, מן הסתם, מחשש שמא שאול יפגע בהם (עיי' מצודת דוד); ואילו הצטרפות האנשים המסכנים רומזת למציאות חברתית קשה, שבהמשך הפרק מתברר, כפי שנראה להלן, כי לשאול יש חלק ביצירתה.

עם זאת, תיאור הקבוצה עמה נמצא דוד בנדודיו משמש גם מצג להבנת פרשיות שונות בהמשך הדרך. באופן מיוחד ניתן לעמוד על התנהגותם של אנשים אלו בשעה שנופלת לפני דוד הזדמנות לפגוע בשאול. בפרק כ"ד מתנהלת שיחה בין דוד לאנשיו, הדוחקים בו לקום ולעשות מעשה:

וַיֵּאמְרוּ אֲנָשֵׁי דָוִד אֵלָיו הֲנֵה הַיּוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵלֶיךָ הֲנֵה אֲנֹכִי נֹתֵן אֶת אֵיבֶךָ בְּיָדְךָ וְעָשִׂיתָ לוֹ כְּאֲשֶׁר יִטֹּב בְּעֵינֶיךָ וַיִּקַּם דָּוִד וַיִּכְרַת אֶת כַּנֹּף הַמַּעִיל אֲשֶׁר לְשָׂאוֹל בְּלֹט. וַיְהִי אַחֲרָיו כֵּן וַיֵּךְ לֵב דָּוִד אֹתוֹ עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת כַּנֹּף אֲשֶׁר לְשָׂאוֹל. וַיֵּאמֶר לְאֲנָשָׁיו חָלִילָה לִּי מֵה' אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְאֲדֹנָי לְמִשִּׁיחַ ה' לְשַׁלַּח יָדַי בּו כִּי מְשִׁיחַ ה' הוּא. וַיִּשְׁסַע דָּוִד אֶת אֲנָשָׁיו בְּדַבְרֵים וְלֹא נִתְּנָם לָקוּם אֶל שָׂאוֹל...

אין ספק, שאנשים במצוקה כלכלית קשה כל כך, נטו להאשים את שאול במצבם, ועל כן ששו על ההזדמנות שנפלה לידם לפגוע בשאול. לא בכדי מכונים אנשים אלה בפרקנו 'מרי נפש'. מצב נפשי זה מתואר גם במקומות אחרים במקרא כגורם אפשרי לתגובות אלימות, כגון:

וַיֵּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי דָן אֵל תִּשְׁמַע קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן יַפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מְרִי נֶפֶשׁ וְאֶסְפְּתָה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ בִּיתְךָ (שופטים י"ח, כה);

וַתֵּצֵר לְדָוִד מֵאֵד כִּי אָמְרוּ הָעָם לְסַקְלוֹ כִּי מָרָה נֶפֶשׁ כָּל הָעָם אִישׁ עַל בְּנוֹ וְעַל בְּנֵיתוֹ (ש"מ א, ל, ו).

המדרש מתבסס, ככל הנראה, על כך שהוריו של דוד אינם נזכרים עוד לאחר העברתם למואב. ברם, ספק אם ניתן לבסס את דברי המדרש – ובמיוחד את הסיפור על האח שברח לנחש מלך בני עמון – על דרך הפשט, ומסתבר שמה שביקשו חז"ל לבטא כאן, הוא את חומרת אחריותו של דוד להריגת כוהני נוב, כפי שהרחבנו בפרק הקודם. קשה להתעלם מן הדמיון שבין לשון המדרש "ולא נמלט מהם אלא אח אחד לדוד", לבין האמור בהמשך פרקנו:

(כ) וַיִּמְלֹט בֶּן אֶחָד לְאַחֵימֶלֶךְ בֶּן אַחְטוֹב וְשֵׁמוֹ אַבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי דָוִד:

כנגד אחריותו של דוד למותם של כוהני נוב, פרט לאחד מהם, נפלה, על פי המדרש, גם משפחתו של דוד בחרב מלך מואב, פרט לאחד מהם.⁸

ג. גם לְכֻלְכֶם יִתֵּן!

בפס' ו חוזר המקרא לפרשת נוב עיר הכוהנים. המקרא מתאר את שאול בשעה שהוא שומע על כך שדוד מסתובב באזור עם קבוצת אנשים:

(ו) וַיִּשְׁמַע שְׂאוּל כִּי נֹדַע דָּוִד וְאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֵתוּ וְשְׂאוּל יוֹשֵׁב בְּגִבְעָה תַּחַת הָאֶשֶׁל בְּרֶמֶה וְחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ⁹ וְכָל עֲבָדָיו נֹצְבִים עָלָיו: (ז) וַיֹּאמֶר שְׂאוּל לְעֲבָדָיו הַנֹּצְבִים עָלָיו שְׁמְעוּ נָא בְּנֵי יְמִינִי גַם לְכֻלְכֶם יִתֵּן בֶּן יִשְׂרָאֵל¹⁰ שְׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְכֶם יִשִּׁים שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת: (ח) כִּי קִשְׂרֶתְם פְּלִכֶם¹¹ עָלַי וְאִין גְּלָה אֶת אֲזְנֵי בְּכֶרֶת בְּנֵי עַם בֶּן יִשְׂרָאֵל חָלָה מִכֶּם עָלַי¹² וְגִלָּה אֶת אֲזְנֵי כִי הִקִּים בְּנֵי אֶת עֲבָדֵי עָלַי לְאַרְבַּ פְּיֹם הַזֶּה:

מאחורי דבריו של שאול מסתתרת מציאות קשה. שאול פונה אל עבדיו בטענה: האם אתם סבורים שאם ימלוך דוד, ייתן לכם שדות וכרמים ומיניינים לתפקידים בכירים? מדוע לא גילה לי איש מכם על הברית של בני עם דוד? מבין השיטין משתמע, ששאול עצמו אכן העניק לבני שבטו שדות וכרמים, ומינה אותם לתפקידים שכאלו. פסוקים אלו מחזירים אותנו לאזהרתו של שמואל הנביא (לעיל פרק ח'), בשעה שניסה לשכנע את העם לחזור בהם מבקשתם למלך:

דָּוִד לֹא תִשָּׁב בְּמִצּוֹהָ לָךְ וּבָאתָ לָךְ אֶרֶץ יְהוּדָה וַיִּלָּךְ דָּוִד וַיָּבֵא יַעֲר חֶרֶת:

מדוע מעביר דוד את הוריו דווקא למואב? ייתכן, שדוד ממשיך כאן את הקו שראינו בפרק הקודם: שימוש בביתו של מלך שהוא עוין למלך הקיים, כמקום מקלט סביר לנרדפים על ידו. מואב נזכר בין העמים נגדם נלחם שאול,⁶ ועל כן טבעי הדבר שאנשי מואב ישתפו פעולה עם אלו שאותם רדף. עם זאת, נראה שיש משמעות מיוחדת להליכה למואב דווקא, לאור ייחוסו של דוד – "ובעז הוליד את עובד, ועבד הוליד את ישי, וישי הוליד את דוד" (רות ד', כא-כב): מוצאה של רות, סבתו של ישי אביו, ממואב, עשוי היה לסייע בקליטתם הזמנית של ישי ואשתו שם.

מכל מקום, האריכות בתיאור המעבר למואב מפתיעה במקצת. סביר להניח, שהמעבר ממערת עדולם למצפה מואב לא היה מהיר כל כך, ועל כן אין מובן מדוע קטע המקרא את סיפור נוב בתיאור התרחשות זו, שמסתבר שהייתה מאוחרת יותר.

נראה שחז"ל היו ערים לכך, ואת פתרונום לבעיה ביטאו בהסברם ליחסו של דוד למואבים לאחר שכבר עלה למלכות והשליט את מרותו על עמי הסביבה – יחס שהוא תמוה ביותר, בייחוד לאור יחסו החיובי אליהם בפרקנו:

(ב) וַיֵּץ אֶת מוֹאֵב וַיִּמְדָּם בְּחֶבְלֵי הַשֶּׁכֶב אוֹתָם אֶרְצָה וַיִּמְדָּד שְׁנֵי חֲבָלִים לְהַמִּית וּמְלֵא חֲבָלֵי הַחֶבֶל לְהַחִיית וְתַהֲי מוֹאֵב לְדוֹד לְעֲבָדִים נְשָׂאֵי מְנָחָה (ש"ב ח', ב).

מדוע נקט דוד בצעד חמור כל כך דווקא כלפי מואב? בפשוטי המקראות התשובה אינה מבוארת, אך חז"ל נקטו בפירוש בעל משמעות דרמטית:

שהרגם מלך מואב, ולא נמלט מהם אלא אח אחד לדוד שברח אצל נחש מלך בני עמון, ושלח מלך מואב אחריו ולא רצה ליתנו, והוא החסד שעשה נחש עם דוד.⁷ ולפיכך נתגרה עם המואבים, הדא הוא דכתיב וַיֵּץ אֶת מוֹאֵב וַיִּמְדָּם בְּחֶבְלֵי...

(במדבר רבה יד א).

8 על דרך הפשט נוכל להציע פירוש מתון יותר: כיוון שבחוסר זהירותו פגע דוד באחילמך ובמשפחתו, העמיד את משפחתו שלו בסיכון, עד שנצרכה לעבור לחסותו של מלך מואב.

9 בפרק י"ז (שיעור 33) עמדנו על המוטיב החוזר של שאול וחניתו. גם כאן מייצגת החנית באופן אירוני את המצב הנפשי הקשה בו שרוי שאול: חוסר ביטחון, פחד ואווירת ייאוש.

10 כאן ובפסוק הבא מוסיף שאול לכנות את דוד בזלזול "בן ישי" – כפי שראינו גם בפרק כ' (ראה שיעור 40 הערה 9) – וכן בתואר "עבדך".

11 שלוש פעמים חוזר שאול בדבריו הקצרים על המילה "פלככם", כביטוי לכך שהוא רואה את עצמו בודד, מבלי אפילו תומך נאמן אחד.

12 נראה שהכוונה: איש אינו כואב ומצטער בצרתי. עם זאת, יש בביטוי זה לשון נופל על הלשון הכפולה בפסוק: "וְאִין גְּלָה אֶת אֲזְנֵי בְּכֶרֶת בְּנֵי עַם בֶּן יִשְׂרָאֵל חָלָה מִכֶּם עָלַי וְגִלָּה אֶת אֲזְנֵי". ודומה שהמשפט המסורבל נובע מהתרגשותו הגדולה של שאול (על תופעה מקראית זו עמדנו בפרק י"ב, שיעור 21).

אֶרֶץ יְהוּדָה" נועדה להרחיקו ממואב, מחשש שאם יישאר במואב, עלול מלך מואב להסגירו לידי שאול, שניצחו במלחמה (עיין להלן). ברם, לדעת רד"ק (ש"ב כ"ג, ג), הכוונה למצודה הנמצאת ביהודה.

5 בספר דברי הימים מכונה גד פעמים אחדות "חוזה" (דה"א כ"א, ט; כ"ט, כה, כט). בספר שמואל הוא נזכר רק פעם אחת נוספת: בסיפור המפקד וקניית גורן ארוונה היבוס, החותם את הספר (ש"ב כ"ד). מכל מקום, אין זה מפתיע לראות כאן נביא 'חדש', שהרי שמואל כבר היה זקן עוד בימי בקשת המלך (לעיל ח', א), ובוודאי לא יכול היה להסתובב במקומות בהם נמצא דוד.

6 עיין לעיל י"ד, מז: "וְשְׂאוּל לְכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלְחֶם סָבִיב בְּכָל אֵיבָיו בְּמוֹאֵב וּבְבְנֵי עַמּוֹן וּבְאֶדוֹם וּבְמִלְכֵי צוּבָה וּבְפִלְשִׁתִּים וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְגֹּה יִשְׂרָאֵל".

7 הכוונה לחסד הנזכר בש"ב ב' י, ב: "אֶעֱשֶׂה חֶסֶד עִם חֲנוּן בֶּן נַחֲשׁ פֶּאֶשֶׁר עָשָׂה אֲבִיו עִמָּדִי חֶסֶד".

(יא) וַיֹּאמֶר זֶה יְהִי מִשְׁפֹּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם
אֶת בְּנֵיכֶם יִקַּח וְשָׂם לוֹ בְּמִרְכָּבָתוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי
מִרְכָּבָתוֹ: (יב) וְלָשׁוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים...
(יד) וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כְּרָמֵיכֶם וְזִיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח
וְנָתַן לְעַבְדָּיו:

לחיזוק הזיקה בין פרקנו לפרק ח' יש להוסיף את האמור
להלן פס' יז "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְרָצִים הַנֹּצְבִים עָלָיו..." – המזכיר
את "וְרָצוּ לִפְנֵי מִרְכָּבָתוֹ"; וכן את מיקומו של הסיפור כולו
"תחת האֶשֶׁל בְּרָמָה", הרומז לקשר עם שמואל הרמתי.¹³
הפרק רומז אפוא שאזהרתו של שמואל התקיימה, ואכן קם
מלך שלקח שדות וכרמים ונתן לעבדיו.

נקודה זו נוגעת, כמובן, לנאמר בתחילת הפרק: "וַיִּתְקַבְּצוּ
אֵלָיו כָּל אִישׁ מִצּוֹק וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נְשָׂא וְכָל אִישׁ מֵרֶגֶל
נֶפֶשׁ". בדרך סמלית ניתן לומר, שהאנשים מרי הנפש היו
אלו ששדותיהם נלקחו בידי המלך וניתנו לעבדיו
ולמקורביו, והפרק מעמת אפוא כביכול בין שתי הקבוצות:
בין בעלי השררה ובין המנוצלים.

מעל הכול ניצב המלך שאול, ובפיו טענה: מדוע לא גילה לו
איש על הקשר שבין דוד ויונתן. בברית זו, שיסודה באהבה
שאינה תלויה בדבר,¹⁴ רואה שאול מעשה של קשר ובגידה,
ואף יזמה שלילית של יונתן להקים את דוד כאויב לשאול.

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח *
* עורך: בעז קלוש *
*****
* בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
*****

13 אף שמדובר במקומות שונים, שכן שאול יושב "בגבעה", כלומר: בעירו
גבעת שאול שבבנימין.

14 אף שגם בה נבעו בקיעים, כפי שראינו בפרקים הקודמים (ראה שיעורים
39-40).